

Simbolistica națională în muzeele ardelenne

LAURA ARDELEAN

1. Despre rolul și misiunea muzeului

Prin definiție, muzeul este „o instituție în serviciul societății, care achiziționează, conservă, comunică și îndeosebi expune, în vederea studierii și delectării, măturile materiale ale evoluției naturii și omului”¹. Această deservire a societății include printre altele și datoria de a juca un rol predominant în acțiunile de stopare a procesului de degradare de care pot suferi resursele culturale, de a servi ca educator și mediator cultural. „Muzeul are calitatea de a opera în câmpul educațional prin mesajele sale specifice, inculcate în patrimoniul deținut și prezentat publicului. Educația prin muzeu este fie complementară altor forme educaționale (cea școlară), fie de sine stătătoare. În ambele ipostaze, muzeul promovează o anumite educație propatrimoniu (patriotică, estetică, artistică, ecologică) în sens comportamental, iar într-o notă aparte, promuzeu”².

Simplificând foarte mult, putem spune că muzeul are două roluri importante: pe de o parte, acela de transmitere de date (cunoștințe, valori), adică de *informare*, contribuind în acest fel la procesul de formare, iar pe de altă parte, prin incidența semiotică specială, atribuie obiectelor expuse în muzeu un nou rol, acela de *formare*: „Obiectul muzeal în sine – dar mai ales în contextul (legende, ilustrațiile, grafica) în care este prezentat – induce o stare de tensiune privitorului, urmărindu-se nu atât șocarea acestuia, cât convingerea sa. Universul „relicvelor muzeale” rezultat din inventarul valorilor expuse poate conduce, odată cunoscut, la stări de admirație culturală, de-a dreptul contagioase.”³

De aceea este de dorit ca muzeul să joace un rol predominant în eforturile de stopare a degradării culturale, în concordanță cu standardele și obiectivele naționale și internaționale de protecție și apreciere a moștenirii culturale.

Muzeul simbolizează identitatea culturală a unei comunități (locală, provincială sau națională), deopotrivă cu gradul de civilizație atins de aceasta, ca și felul în care s-au folosit resursele pentru a oferi continuitate respectivelor simboluri.

Spre deosebire de muzeele naționale sau tematice, muzeele județene sau locale (mă refer aici la cele de istorie și etnografie) ar trebui să reflecte specificul local, regional. Specificul local-regional presupune ca toate artefactele culturale ale zonei respective (indiferent de comunitățile etno-lingvistice care le-au creat) să își găsească locul binemeritat în muzeu.

Sistemele politice totalitare lasă urme adânci în modul în care sînt gîndite muzeele. Socialismul „mai bine de cinci decenii a produs modele muzeografice stereotipe, sovietice, care au cuprins spații întinse – implantate, prin ajutorul unor experți – începînd din Havana pînă în Africa și Phenian. Concepția materialismului istoric, care a guvernat asemenea muzeu, a marcat puternic, adeseori și în sens pozitiv – muzeografia multor țări, avînd rădăcinile adînc înfipte în teoria și practica culturală. În același timp, nu trebuie excluse consecințele negative – stereotipia, intoleranța ideologică, excesele exclusiviste de tipul filosofiei evoluționiste, dogmatizarea, cultul partinic și al unicei personalități, proslăvirea indecentă a măreției omului de tip nou. Acestea și-au pus amprenta puternic și pe termen lung asupra muzeografiei multor țări. Astfel, într-o parte din țările excomuniste (între ele și România) s-au dezvoltat rețele muzeale cu tematici hotărîte în baza principiului centralismului, din care – multe sînt caracterizate de megalomanie, egocentrism politic și naționaliste, exclusivism. Asemenea evoluție a presupus rezolvări muzeografice de tip național, cu o mare specificitate ce rezultă dintr-un anume patrimoniu cultural și natural, dar și altele, transnaționale, cu o recognoscibilitate în discursul internaționalist.⁴ Această subordonare a muzeelor politicii comuniste a făcut ca multe obiecte de patrimoniu să nu își mai găsească locul în expozițiile publice, iar valori care nu conveneau doctrinei fie să fie omise, fie să fie prezentate ca aparținînd altor comunități (valori culturale ale minorităților naționale, ale comunității greco-catolice etc), recurgîndu-se adesea la falsuri istorice grosolane.

O dată cu anul 1989, însă, acest tip de muzeografie controlată și unitară a apus. Există deci posibilitatea regîndirii modului de organizare a muzeelor. Dar în România, lipsa unei Legi a muzeelor care să sublinieze și să garanteze apolitismul acestui tip de instituție face ca decizia obiectelor expuse, a formei legendelor să rămînă la latitudinea muzeografilor sufocați de lipsa de fonduri. Aceeași lipsă a fondurilor face și ca unele muzeu să nu reușească să facă schimbările necesare după evenimentele din 1989. Poate de aceea, uniformizarea forțată aplicată în perioada comunistă este încă bine resimțită și în ziua de azi. Din acest punct de vedere, neexploatarea sau exploatarea insuficientă a specificului local face ca muzeu din locuri diferite să se asemene pînă la identificare.

Pe plan internațional, a existat de multă vreme preocuparea pentru ilustrarea diversității culturale în muzee, acest fapt fiind privit ca un drept al tuturor comunităților care împart același teritoriu. În acest sens, ICOM (Consiliul Internațional al Muzeelor) a luat în discuție modul în care muzeele din întreaga lume reflectă diversitatea culturală.

„Cea de a XIX-a Adunare Generală a ICOM, ținută la Melbourne, în Australia, la 16 octombrie 1998, declară angajamentul său pentru:

a. promovarea drepturilor culturale ale tuturor popoarelor, prin intermediul reafirmării valorilor înscrise în Declarația Universală a Drepturilor Omului cu ocazia celei de a 50-a sa aniversări

b. (...)

c. dezvoltarea muzeelor ca situri de promovare a valorilor patrimoniului care au semnificație pentru toate popoarele, prin intermediul dialogului intercultural [s.n.]

d. împărtășirea preocupărilor, a realizărilor și proiectelor care sînt legate de diversitatea culturală, de pacea și armonia generală, înregistrate în cadrul întâlnirilor comitetelor regionale, interregionale și internaționale.

e. promovarea accesului comunităților culturale la informațiile și colecțiile relevante pentru patrimoniul lor cultural.

Preocuparea ICOM pentru respectarea diversității culturale în muzee este însă mai veche. În timpul Conferinței generale din Quebec, desfășurată în octombrie 1992, Comitetul Consultativ a recomandat constituirea unui Grup de lucru pe aceste probleme. Au urmat mai multe întâlniri pe această temă. S-a constatat astfel că există o creștere a recunoașterii faptului că diversitatea culturală este o realitate istorică și socială la nivel local, regional, național și global și că muzeele trebuie să reflecte această diversitate.

România este parte a ICOM și a avut chiar și un reprezentant la această Adunare Generală, iar rezoluțiile adoptate aici au fost făcute publice doi ani mai târziu, în Revista Muzeelor, numărul 4-6/2000. Din raționamente politice, sau din lipsă de fonduri, sau, mai rău chiar, dintr-o insuficientă motivație, nu există preocupări deosebite pentru respectarea acestor recomandări. O explicație complementară este oferită de Ioan Opriș: „Din cele mai multe organisme internaționale noi lipsim sau participăm neregulat, schimbînd mereu delegații. Spre deosebire de alte țări, nu avem funcționari și specialiști români în cadrul acestora. Nu am reușit să avem (...) nici măcar organisme de reprezentare muzeografică în România, asociațiile noastre fiind încă timide și slabe, iar Comitetul Național al Consiliului Internațional al Muzeelor înseamnă doar o palidă formă de reprezentare.”⁵

2. Simbolică națională și muzeele ardelenene

Lucrarea de față dorește să analizeze la nivelul unui studiu pilot realitatea muzeală ardelenă. Grupul de lucru format din studenți ai Academiei Interculturale Transsylvania⁶ au pornit la inventarierea obiectelor, hărților și legendelor expuse, avînd următoarele ipoteze de lucru:

a. Cei 50 de ani de comunism au lăsat semne vizibile pe fața muzeelor transilvane. O trecere în revistă a conținutului acestora ne indică o uniformizare conștientă și programatică. Aceleași înscrisuri ilustrate de imagini foto ale unor obiecte arheologice ilustrează, spre exemplu, sala Tudor Vladimirescu atât la Sibiu cât și la Alba Iulia. Istoria locală își pierde importanța în favoarea acestei politici de uniformizare. Ca urmare, elementele culturale ale minorităților naționale au fost înlăturate din vitrinele publice în favoarea unor reproduceri ce amintesc de „eroi“ naționali care nu au avut nimic de-a face cu regiunea de amplasare a muzeului.

b. Deși în recomandarea ICOM apare foarte clară încurajarea reprezentării minorităților naționale, acest fapt nu se regăsește în realitatea muzeală transilvană.

c. Există situații în care, din cauza apartenenței politice a factorilor de decizie, muzeul devine spațiul în care concepte naționaliste domină întreaga expoziție permanentă.

Pentru a verifica ipotezele enunțate, s-a încercat o radiografiere a expozițiilor permanente din muzeele transilvane. Cercetarea nu are caracter de reprezentativitate. Au fost selectate muzee din regiuni transilvane în care minorități naționale (maghiari, germani, evrei, armeni etc.) au fost bine reprezentate în istorie și parțial continuă să fie reprezentate și azi. În aceste muzee s-a realizat o inventariere a exponatelor prezentate precum și a legendelor, a textelor scrise ce însoțeau aceste exponate. S-a încercat, de asemenea, identificarea de artefacte ale comunităților minoritare reprezentate în muzee dar fără numirea lor ca atare.

Fără a avea pretenția de reprezentativitate, studiul pilot realizat a dorit doar tragerea unui semnal de alarmă asupra unei realități transilvănene. Elevii, turiștii, publicul larg găsesc poate în muzee o sursă considerată obiectivă, fiind considerată chiar informare din sursa primară. În absența unei clare reprezentări a rolului avut de diferite comunități, curentele naționaliste și extremist-naționaliste își află o aderență chiar în rîndul celor mai tinere generații. Vom încerca să prezentăm situația muzeelor monitorizate, adăugînd, acolo unde am considerat necesar, observațiile personale.

3. Muzeul de istorie a Transilvaniei din Cluj

Județul Cluj este situat în nord-vestul României și ocupă o arie de 6.650 km pătrați. Clujul este capitala istorică a Transilvaniei și este situat la aproximativ 320 de km nord-vest de București, în valea râului Someșul Mic.

Istoria Clujului, excesiv ideologizată și politizată este încă subiect de controverse. Construit pe o veche vatră romană, identitatea orașului de pe Someș suferă transformări spectaculoase în timp. *„Identitatea Clujului în secolele XVI-XVII reprezintă o problemă a cărei abordare contravine oricărui purism. Ea devine în acest fel o provocare, și nu doar pentru istorici. Dificultatea constă nu doar în structura demografică, socială și religioasă a acestui oraș, ci, într-o măsură chiar mai mare, în instrumentalizarea politică a istoriei: în ultimii 150 de ani*

pluralismul etnico-lingvistic nu a făcut parte din idealurile politice. Astfel, Clujul premodern nu putea fi abordat de către o istoriografie militantă din punct de vedere național decât ca răul necesar, tranziția de la un oraș mixt la unul pur din punct de vedere etnico-lingvistic. Clujul a reprezentat o excepție în peisajul urban al Transilvaniei medievale, datorită structurii sale demografice și politice: prin Uniunea din 1458, de fapt o diplomă a regelui Matia acordată Clujului, orașul a fost condus de ambele națiuni politice, cea săsească și cea maghiară în mod paritar, iar instituțiile caritabile și sociale au fost folosite în comun. Sistemul paritar de conducere a fost foarte simplu și s-a păstrat pînă în secolul al XVIII-lea, cînd paritatea etnică s-a transformat într-una confesională, catolic-protestantă.⁷ Istoria secolelor următoare vorbește despre faptul că „și mai complexă este situația în secolul al XVII-lea, cînd numele nu mai dau decât arareori informații privind apartenența la o națiune sau alta. După ce în 1568 Clujul trece la antitrinitarianism (prin hotărîrea magistratului și nu datorită predicii lui David) el devine în secolul al XVII-lea un fel de oraș sfînt al acestei credințe. Sașii unitarieni, care nu mai foloseau germana ca limbă de comunicare, ci doar ca limbă de cult, au avut de înfruntat, ca întreg orașul de altfel, rigorile politicii principilor calvini. Datorită sprijinului acordat mai ales de Gheorghe Rákóczy I la Cluj, calvinismul a recîștigat repede terenul pierdut între 1566-1568, astfel că în 1620 se înființează o comunitate calvină a sașilor, căreia principele Gheorghe Rákóczy I i-a dăruit în 1635 o casă de rugăciune aflată inițial în posesia sașilor unitarieni.”⁸

Recensămîntul din 1857 înregistrează pentru Cluj 4,16% ortodocși, 11,25% greco-catolici, 36,46% romano-catolici, 37,50% reformați, 5,29% evanghelici, 3,80% unitarieni și 1,42% izraeliți. Creșterea ponderii populației române în întregul județ Cluj se observă și din datele recensămîntelor ulterioare. În 1930 românii reprezentau 62,17% din populația județului Cluj iar comunitatea maghiară s-a restrîns la 29,32%. „Dacă la recensămîntul din 1956 numărul maghiarilor din Cluj era încă mai mare decât cel al românilor (nici una dintre etnii neavînd o pondere mai mare de 50 la sută), ulterior, an de an, migrația internă, favorizată de politica comunistă de industrializare, dar și de naționalismul lui Ceaușescu, a schimbat datele problemei. Din majoritari în oraș, românii au devenit covîrșitor majoritari. Iar ultimul act al românizării Clujului s-a jucat în deceniul trecut. Astfel, conform recensămîntului din 1992, dintr-o populație totală de 328 602 persoane, 248 572 erau români (75,6 la sută) și 74 871 maghiari (22,8 la sută).”⁹

Muzeul de Istorie a Transilvaniei din Cluj este situat în zona centrală a orașului (pe strada Daicoviciu). În situl de prezentare a acestui muzeu, sîntem informați că: „Ideea de a aduna toate colecțiile referitoare la istoria Transilvaniei și la frumusețile sale naturale datează din veacul al 18-lea, dar s-a concretizat abia în sec. al 19-lea, cînd a fost fondată Societatea Muzeului Ardelean (1859),

reunind colecții de botanică, zoologie, mineralogie, geologie și arheologie. Pe atunci, artefactele istorice erau doar unele printre numeroase alte obiecte. Când, în 1872, a fost fondată Universitatea din Cluj, ea a preluat colecțiile Societății Muzeului Ardelean. Existau atunci cam 3000 de obiecte și peste 20.000 de monede. Colecțiile arheologice au crescut însă repede, ele fiind transferate la începutul sec. 20 pe actuala locațiune a muzeului nostru, pe atunci sediu al Institutului de Studii Clasice.”

Pe lângă acest inventar preluat, beneficiind de o politică favorabilă, centralistă, muzeul clujean preia în perioada comunistă obiecte muzeale din întreaga Transilvanie. Limbile utilizate în prezent în muzeu sînt limba română (denumirile sălii și legende) precum și franceză (denumirile complementare a 8 săli din 18).

Muzeul este amenajat pe două etaje și 18 săli. Etajul I (sălile 1-10) este dedicat comunei primitive, istoriei dacice, a Daciei Romane, precum și o sală adiacentă (Civilizația Egiptului Antic), iar etajul al II-lea înghesuie istoria Transilvaniei, începînd cu Evul mediu timpuriu și terminînd cu Unirea din 1918. Deși numele muzeului este „Muzeul de Istorie al Transilvaniei“, muzeul reflectă în fapt istoria *românilor* [s. n.] din Transilvania.

Etajul I al muzeului adăpostește următoarele săli:

- Sala I: Comuna primitivă. Paleolitic. Se încearcă ilustrarea specificului regional, obiectele prezente provenind din Transilvania.

- Sala a II-a: Comuna primitivă. Neoliticul. Se păstrează caracterul regional.

- Sala a III-a: Epoca bronzului este alcătuită din 2 camere, păstrîndu-se interesul de a prezenta obiecte din zonă.

- Sala a IV-a: Epoca fierului este alcătuită și ea din 2 camere. În cea de-a doua cameră apare deja materialul dacic, iar proveniența obiectelor expuse sau reprezentate este în cea mai mare parte din Munții Orăștiei.

- Sala a V-a: Cetățile și așezările dacice din Munții Orăștiei prezintă citate referitoare la calitățile dacilor, reprezentări ale cetăților.

- Sala a VI-a: Civilizație dacică. Citatele din Strabon, Dio Cassius sînt identice cu cele întîlnite și în alte muzee.¹⁰ Deja în această sală apare reprezentat și elementul roman precum și demonstrarea continuității elementului dacic pe acest teritoriu¹¹.

- Sala a VII-a este adiacentă (Civilizația Egiptului Antic)

- Sala a VIII-a: Dacia Romană (106-275) cuprinde 4 camere totalizînd circa 30 m lungime și 10 m lățime, incluzînd 20 de vitrine la care se adaugă planșe și fotografii. Obiectele expuse sînt în cea mai mare parte descoperite în Transilvania.

- Sala a IX-a: Napoca Romană. Este în reamenajare și încearcă să aducă în atenția publicului istoria locală¹².

- Sala a X-a: Dacia după retragerea Aureliană: două camere care se remarcă prin ambiguitate, prin lipsa oricăror legende/explicații, a oricăror datări, doar citarea ruptă din context a unor istorici vechi prin care sînt vîinate anumite referiri care să arate că aceste ținuturi continuă să fie populate de locuitorii daco-romani.

- Sala a XI-a: Evul mediu timpuriu. Apar primele referiri la maghiari și sași: „Secolele XII-XIII: pentru a-și consolida stăpînirea, Regalitatea maghiară a colonizat în Transilvania secuii (părțile răsăritene) și grupuri de populații germanice (sașii - părțile sudice), fiindu-le acordate mai multe privilegii. Ei au contribuit la dezvoltarea economică, politică și culturală a provinciei.”¹³

- Sala a XII-a nu are nici nume și nici explicații și prezintă mobilier, tablouri, covoare.

- Sala a XIII-a: Orașe și meșteșuguri. Denumirea sălii este menționată și în limba franceză. Pe lângă gravuri ale orașelor transilvane¹⁴ și obiecte, apare o fotografie cu sigiliul Universității Săsești, iar printre cărți statutul sașilor din Transilvania.

- Sala a XIV-a: Manufacturi. Minerit. Comerț. Agricultură. Mișcări țărănești. Numele sălii este tradus și în limba franceză.

- Sala a XV-a: Viața Politică: denumirea sălii apare și în franceză. Sînt prezentați, fără prea multe explicații: Iancu de Hunedoara, Matei Corvin, Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș, principii transilvani: Iohanes, Ioan Sigismund, Ștefan Báthori, Mihai Viteazul, iar spații mai ample sînt rezervate lui Mihai Viteazul.

- Sala a XVI-a poartă denumirea de „Cultura“, denumire afișată în limbile română și maghiară. Deși apar (în număr foarte mic) reprezentate artefacte culturale ale mai multor comunități etnice sau confesionale transilvane (reprezentări ale Catedralei Sf. Mihai din Cluj, ale Catedralei Evanghelice Lutherane din Sibiu, o reproducere a lui Francisc David proclamînd toleranța religioasă la Dieta din Turda și chiar miniaturi armenesti de la Gherla precum și steagul Mitropoliei Greco-Catolice), acestea nu sînt evidențiate sau explicate. În multe cazuri, explicațiile lipsesc cu desăvîrșire iar, de exemplu, deși există o vitrină ocupată de școala ardeleană și Biserica Română Unită cu Roma, această instituție nu este pomenită nicăieri în muzeu.

- Sala a XVII-a: cu denumirea generică de Răscoalele țărănești din Transilvania, tradusă și în limba franceză, prezintă răscoala de la Bobîlna, răscoala lui Gheoghe Doja, răscoala din 1784. Ideea sugerată este aceea de luptă a țăranilor români împotriva „dominației politice reacționare a feudailor, a clerului înalt și a păturilor dominante ale sașilor și secuilor.”¹⁵

- Sala a XVIII-a este numită, în română și franceză, Epoca modernă. Sala are 10 secțiuni care merită menționate ca atare:

- Secțiunea I: Revoluția din 1821

- Secțiunea a II-a: Transilvania în prima jumătate a secolului XIX prezintă în subsecțiunea Viața economică, folosind material arheologic din Transilvania, principalele ocupații ale locuitorilor. Elementul etnic nu se face simțit. La subsecțiunea Viața culturală și politică sînt prezentați exclusiv oameni de cultură și oameni politici români: Gheorghe Barițiu, Gheorghe Lazăr, Timotei Cipariu. Ultima subsecțiune este dedicată anului 1848 în Europa.

- Secțiunea a III-a este dedicată Revoluției Române și prezintă pe larg revoluția din Transilvania și, pe spații mai mici, pe cea din celelalte provincii. Sînt prezentate

citare care reliefează aspirarea națională a românilor (din autori precum Stefan Ludwig Roth, Wesselényi Miklós, Széchenyi István, Gheorghe Barițiu și Nicolae Bălcescu), sau chemări la unirea între români și maghiari (Avram Iancu, Josif Bem, Simonffi József)

- Secțiunea a IV-a este dedicată anului 1859 – Constituirea statului român modern. Sînt prezentate și reacțiile ardelenilor la acest eveniment, așa cum apar ele în presa română, maghiară și germană. În această sală, într-un spațiu foarte restrîns, este prezentat Carol I.

- Secțiunea a V-a are denumirea de Dezvoltarea social-economică între 1848-1914. Sînt prezentați tineri sași, maghiari, români și interioare de case românești și maghiare, situația proprietății în agricultură, primele organizații sindicale, situația capitalului, sectorul bancar, piese utilizate în industrie, agricultură, acte cu profil comercial, fragmente din ziare românești și germane.

- Secțiunea a VI-a se numește Lupta național politică împotriva dualismului maghiar (1850 – 1910) și prezintă evoluția populației din Transilvania și Banat precum și componența etnică a acesteia folosind drept sursă *Magyar Stat. Közl. Új Sorozat*. Sînt prezentate memoriile românești înaintate la Viena, diploma prin care se trece la sistemul constituțional de guvernare, deputații români în Dieta de la Pesta, regulamentul electoral din 1863, legea „egalității în drepturi a populației românești și a confesiunilor sale cu celelalte minorități naționale și religii din Transilvania“, legea pentru întrebuintarea celor trei limbi în viața țării, structura Dietei Transilvaniei la 1863 (români: 59, maghiari: 56, sași: 44) și 1865 (românii: 44, maghiarii: 195, sașii: 51), oamenii politici români, articole din gazete, Partidul Național Român. Sala are o subsecțiune dedicată anului 1878, războiului de independență, cu reacții în presa transilvană (românească și maghiară).

- Secțiunea a VII-a se numește Mișcarea Memorandistă. Este prezentată acțiunea memorandistă, procesul care i-a urmat și ecurile pe care le-a avut peste Carpați. Totodată, se prezintă repartitia procentuală a proprietății în 1850, articole de ziar referitoare la proiectul de școlarizare Apponyi, proiectul legii electorale Andrassy, structura Parlamentului maghiar în 1910 (maghiari 303, germani 13, români 5, slovaci 2).

- Secțiunea a VIII-a: Primul Război Mondial. Se sugerează ideea de unire ca fiind motivația principală a participării ardelenilor la Război: „scopul final, scopul din toate sufletele, inimile românești a fost întotdeauna același: unitatea națională nu numai culturală ci și politică; întregirea noastră a tuturor”¹⁶. Războiul ca atare este prezentat mai puțin, sînt evidențiați mai ales luptătorii pentru Unire. Sala are 3 subsecțiuni: Unirea Basarabiei cu România, unirea Bucovinei cu România și Constituirea Statului Național Român, cea mai amplă subsecțiune.

- Secțiunea a X-a se numește Cultura. Este prezentat, prin cărți sau citate, aportul pe care oamenii de cultură români l-au avut la realizarea Unirii. Sînt menționați și oameni de cultură și de știință de alte naționalități decît cea română.

Muzeul de Istorie al Transilvaniei din Cluj, ca de altfel multe din muzeele cercetate, nu răspunde nevoilor întregii comunități, încălcînd astfel una din regulile

de subzistență a muzeelor. Lipsa legendelor în limba maghiară, germană sau limbi de circulație internațională face ca singura care se poate bucura de înțelegerea deplină a istoriei expuse aici să fie comunitatea majoritară. Pe de altă parte, deși se pot surprinde încercări de reconstrucție a expozițiilor permanente și ruperea planului marxisto-comunist-naționalist, există încă foarte multe urme ale politicii muzeale de dinainte de 1989. Viața spirituală a populațiilor și comunităților transilvănene, bogată și diversă, lipsește din muzeu (chiar și cea ortodoxă). Pe de altă parte, istoria comunităților maghiare, germane și armenesti este insuficient prezentată, iar comunitatea evreilor nici măcar nu este pomenită. Victimă a regimului comunist, instituția monarhică nu și-a redobândit în muzeul clujean nici astăzi locul în istorie, iar perioada comunistă lipsește cu desăvârșire.

4. Muzeul etnografic din Cluj

Muzeul etnografic din Cluj este adăpostit de clădirea în care, în mai 1894, s-a desfășurat procesul memorandiștilor, fapt indicat atât de o placă comemorativă amplasată pe fațada clădirii – *«În această clădire a avut loc în mai 1894 procesul memorandiștilor. „Existența unui popor nu se discută, se afirmă”»* -, cât și prin prezența unei alte plăci, amplasată în cea de-a V-a sală: *„În sala aceasta au fost judecați și în mai 1894 osîndiți pentru iubirea de patrie Dr Ioan Rațiu, G. Pop de Băsești, Dr. V. Patriciu Barbu, Dorel Suciuc, Mircea Deliciu, Rubin Patriciu, Gherasim Dionisie, Dionisie Roman și Septimiu Albinii ...”*. Legendele obiectelor sînt fie în limba română, fie în limbile română, germană, franceză și engleză. Explicațiile sînt foarte eclectice și neutre, ele putînd fi mutate – schimbînd denumirea regiunii - în orice alt muzeu etnografic din țară.¹⁷

Obiectele din muzeu, precum și reprezentările, au un caracter regional. Proveniența acestor obiecte este de cele mai multe ori precizată. În ceea ce privește diversitatea etno-culturală, aceasta are mult de suferit. Singurele excepții sînt existența unei planșe în care apar costume populare maghiare din Secuime și Valea Călatei, precum și cele săsești din Țara Bîrsei și zona Bistriței, ca și prezența pe harta centrelor de ceramică a Țîrgului Secuiesc, Odorheiului, Corundului, fără precizarea caracterului etnic al acestora. În vitrina cu obiecte ceramice apar piese din Țîrgu Secuiesc și Saschiz, fără nici o precizare.

Ca toate muzeele monitorizate, și Muzeul Etnografic din Cluj se oprește asupra culturii dacice (vezi Muzeul Etnografic din Țîrgu-Mureș). Fără nici o legătură cu întreaga colecție a muzeului, în sala a IV-a, între planșa care prezintă prelucrarea metalelor și planșa care prezintă portul, este expus un text grecesc precum și traducerea sa în limba română. Conform legendei, textul aparține lui Iohanes Lidus De Magistratibus: *„Înțelept om fiind împăratul Iustinianus I și aflînd din cărți cît de bogată este în avuții și cît de puternică în arme acum ca și odinioară țara aceasta Scytia pe care cel dintîi a cucerit-o marele Traianus și pe căpetenia*

geților Decebalus și a capturat aur în greutate de 5.000.111 de libre și dublu de argint în afară de oalele și vasele de neprețuită valoare. Turmele de vite și armamentul ca și bărbații luptători excelenți în număr de peste 5.000 luați cu arme cu tot precum adeverește Criton care a fost părtaș la război.“

Muzeul etnografic clujean este poate unul dintre cele mai sărace muzee monitorizate. Flagrantă este încercarea de deschidere a muzeului prin traducerea legendelor în mai multe limbi, dar, excluderea limbii maghiare dintre acestea. De altfel, elementul etnic maghiar este cu o grijă deosebită marginalizat, ca și cum apariția acestuia ar fi întâmplătoare. Deși viața religioasă a creat obiecte de artă populară deosebite, acestea nu apar deloc în muzeu, fiind probabil scoase definitiv, o dată cu instaurarea politicii marxiste.

5. Muzeul local Gherla

Gherla, cunoscută și ca Armenopolis, a fost un oraș construit de populația armenescă sosită în Ardeal. Antecedentele istorice din zona în care urma să se construiască orașul armean erau castrul roman: *«în anul 1901, renumitul arheolog Ornstein József care a condus săpăturile primelor cercetări arheologice sistematice din zona castrului roman, pornind de la mai multe semne găsite sub formă de pește printre ruinele castrului, a lansat ideea după care numele fortificației ar fi fost „CONCRI“ (...) S-a demonstrat în schimb, pe baza numeroaselor pecete găsite pe cărămizile de pardoseală sau de zidărie, cu inițialele „A.II.P.“, că fortificația a aparținut unei unități de cavalerie din cadrul „Allia secunda Pannoniarum“ »*¹⁸ precum și cetatea Martinuzzi: *«Este o fortificație de șes plasată în dreptul vadului nordic ce a existat peste Someșul Mic în această zonă. (...) În a doua jumătate a secolului al XIII-lea cetatea este ridicată la rangul de „punct de vamă“, iar pe motivul că pe lângă vad s-a construit și un pod, cetatea a primit numele de „Podul Gherla“. În secolul al XIV-lea aparține familiei Laczkfi. (...) După stingerea familiei Laczkfi cetatea intră în posesia familiei Bánffy. Mai târziu, pe motivul că această familie a făcut parte din grupul de mari boieri care au uneltit împotriva lui Matei Corvin, averea lor este confiscată, iar cetatea, împreună cu toate posesiunile sale, în urma unei donații regale, începând din anul 1467 intră în averea episcopiei romano-catolice din Oradea »*¹⁹ Pe parcurs, cetatea primește mai multe denumiri: „Új-Vár, Bálványos-Új-Vár, Szamos-Új – Vár. «Reconstrucția cetății s-a făcut sub conducerea înaltului prelat catolic Martinuzzi, care și-a zidit și o clădire gen castel în cetate, „castelul Martinuzzi“. Ulterior prelatul devine și proprietarul cetății. Din aceste motive, cetatea primește denumirea populară de „Cetatea Martinuzzi“, pe care și-o păstrează prin tradiție pînă în zilele noastre.»²⁰

Armenii cumpără apoi terenul situat în apropierea Cetății Martinuzzi și după planurile arhitectului armean Alexis construiesc un oraș nou „Armenopolis“.

„Primul lot de armeni care a fondat orașul era format din 160 de familii care au venit în special de la Bistrița, Gheorgheni și Frumoasa. Ridicarea zidurilor a început deodată în toate părțile.”²¹

Recensământul realizat în 1857 vorbește despre un număr de 2.209 armeano-catolici din totalul de 4.020 de locuitori.²² Populația orașului Gherla crește în 1956²³ la 7.617 locuitori din care 4.927 români, 2.362 maghiari, 136 armeni. Potrivit recensământului din 1992, populația Gherlei este de 26.277 locuitori din care 20.769 români, 4.804 maghiari, 55 de armeni²⁴.

Muzeul Local din Gherla este situat în centrul orașului, pe strada Mihai Viteazul, la numărul 6. Clădirea care adăpostește muzeul a fost Curia Karátsony. Din aceasta se mai păstrează în curtea interioară (fără a se preciza sau indica acest lucru) blazonul familiei Karátsony János din anul 1720. Pentru vizitatorii muzeului, proveniența și istoria casei rămân o temă de imaginație. Muzeul este compus din trei săli, iar legendele sînt numai în limba română, dactilografiate la mașina de scris. Citirea acestor legende este îngreunată de lumina foarte slabă din Muzeu, de numeroasele greșeli de dactilografiere sau de estomparea cernelii din pricina trecerii anilor.

Prima sală este în totalitate rezervată istoriei antice: prima vitrină trece în revistă paleoliticul, neoliticul, eneoliticul, epoca bronzului și a bronzului tîrziu, pentru ca cea de-a doua vitrină să ne prezinte hallstad-ul. Exponatele provin din regiune (Gherla, Iclod, Cheile Turzii). Sala a doua este ceva mai mare, adăpostește patru vitrine. Prima vitrină este dedicată civilizației daco-romane, cuprinzînd fotografii ale cetății din Grădina Muscelului, citate din Herodot, Diocassius referitoare la daci, Burebista, Decebal, Traian. Sînt prezentate: harta războaielor daco-romane, imagini de pe Columna de la Roma și Monumentul de la Adamclisi. Referirile la istoria regiunii sînt sporadice; o poză cu zeiță: Țibelle, Apollo, Marte.

Vitrina a doua are titlul generic de „Celții”. Aici se prezintă, pe lîngă obiecte care sînt menționate ca aparținînd populației celte, imagini cu Castrul Roman de la Gherla: zid interior, fundația unui zid de baracă militară, zid de la o clădire centrală cu paviment și instalație de încălzire etc. Vitrina a III-a este dedicată cuceririi Daciei Romane, pentru ca de la vitrina a IV-a să intrăm în epoca prefeudală unde se prezintă fotografii de obiecte din zonă: Dej, Țaga (opaiț creștin, secolul VI, oale, inventarul unui mormînt etc).

Sala a III-a a muzeului are ca spațiu de expunere 3 vitrine dedicate feudalismului timpuriu. Sub textul „Spuneți lui Arpád, ducele Hungariei, domnului vostru. Datori îi suntem ca un amic unui amic, cu toate ce-i sînt necesare, fiindcă e om străin și nu duce lipsă de multe. Teritoriul însă ce l-a cerut bunei voînțe a noastre nu i-l vom ceda niciodată, cîtă vreme vom fi în viață”²⁵ – Anonymus: Gesta Hungarorum XX” sînt prezentate fotografii cu descoperirile arheologice de la Dăbîca, hărți cu formațiunile politice în secolele IX-XIII și Transilvania în secolele XIV – XVI, artefacte arheologice: oale, capuri de sulițe, fotografii după grafice sau picturi-portrete cu Ioan (Iancu) de

Hunedoara, loțiitorul și căpitan general al regatului Ungariei 1445, Guvernator al Ungariei 1446, Voievod al Transilvaniei 144X (ultima cifră nu se poate citi), bătălia de la Bălgrad, lupta de la Slatita 1443, Cetatea Bodoga stăpinită de Mircea cel Bătrîn, oștile creștine în drum spre Varna 1444, planul bătăliei de la Baia 1467, bisericile din Vad și Feleac, ctitoria lui Ștefan cel Mare, biserica medievală din Gherla.

După această avalanșă de informații, se poate trece la Feudalismul dezvoltat: fotografii cu cetățile din Unguraș, Ciceu, harta Ungurașului, Bistriței și Rodnei între 1489 și 1563, fotografie cu Petru Rareș (1527 – 1538), Stema Moldovei de la Ciceu, bătălia cu turcii din sec XVI, oaste de mercenari germani din sec XVI, pecetea lui Ștefan Mailat voievod al Transilvaniei (1534-1539), Mihai Viteazul, castelul de la Mănăstirea, bătălia de la Guruslău 1501, o cetate (fără descriere sau legendă), planul bătăliei de la Șelimbăr 1599 – în centru: cardinalul Andrei Báthory, pecetea lui Mihai Viteazul și pecetea celor trei Țări Române 1900, 1595 – Mihai Viteazu stăpânește satele Huedin, Chilia, Dîrja și Luna de Jos, portalul bisericii Huedin.

Pentru ilustrarea temei: Mișcări sociale 1437, 1514, 1784, sînt prezentate fotografii cu: imagine de țaran din Țic, stema orașului Dej, răscoala de la Bobîlna, Horea, Cloșca și Crișan, ceată de țărani răsculați, Ladislau I reinnoiește privilegiile date în timpul răscolaei din 1437, țărani predînd dijma, Gheorghe Doja, atacul unei curți nobile 1784, cruciați din oastea lui Doja, martiriul lui Gheorghe Doja, actul de desființare a iobăgiei.

Vitrina numărul 2 este dedicată Gherlei la 1291: poză cu prima atestare a Gherlei – 1291, cetatea la mijlocul secolului XVII, cetatea în secolul al XVII-lea, cardinalul Martuzzi, guvernatorul Transilvaniei (1541-1551), primul constructor al cetății Gherlei 1540, planurile cetății la 1898.

Tot aici încep să apară și înscrisuri în limba maghiară și armeană pe un desen cu Gherla și împrejurimile sale în sec. XVIII: Gherla – Samosujvár – Armenopolis; desenul este însoțit de un text în limba maghiară, ilizibil.

În ultima vitrină, alături de haine preoțești fără legendă, se mai prezintă catedrala armenescă precum și o fotografie cu Sfîntul Grigoriu creștinînd pe armeni din altarul catedralei. De asemenea, se prezintă stema familiei Karácsonyi din secolul XVIII, o ladă și un covor armenesc din secolul XVIII. Fără a încerca o aproximare a procentajului de obiecte armenesti (recunoscute ca atare prin legende) este evident faptul că, pentru un necunoscător al istoriei locale, vizita la Muzeul din Gherla nu îi va dezvălui nimic din istoria comunităților minoritare de aici. Muzeografa prezintă a relatat despre încercările din ultima perioadă de a reflecta mai mult istoria locală. La întrebarea de ce nu există exponate maghiare sau armenesti, aceasta a răspuns că numai atît s-a găsit cît este expus. Pe de altă parte, ca multe alte muzee din țară, și Muzeul din Gherla dedică spații generoase istoriei vechi, pentru a omite cu desăvîrșire istoria locală de după 1600. Lipsa fondurilor este scuza permanentă, dar în cazul de față se poate presupune cu ușurință și lipsa de interes. Inventarul

mai detaliat prezentat vine să confirme cele afirmate. Deși istoria locală este insuficient prezentată sau, după 1600, chiar dispăre, muzeul alocă spații largi prezentării de „eroi naționali“ care nu au legătură directă cu Gherla.

6. Muzeul de etnografie Tîrgu-Mureș

Muzeul de etnografie din Tîrgu-Mureș este adăpostit de Casa Toldalgi, deși acest fapt nu este menționat nicăieri în muzeu. Nu există legende în limba maghiară. În unele cazuri, legenda apare și în limba engleză.

Muzeul de etnografie și artă populară din județul Mureș „urmărește să răspundă necesităților de reprezentare a specificului zonal în varietatea componentei naționale din cadrul vieții materiale unitare.”²⁶ Deși muzeul ar trebui să reflecte diversitatea etnoculturală din județ (conform recomandărilor ICOM și a realității de fapt) – lucru care este promis publicului încă de la intrare („prin intermediul ei publicul român are posibilitatea să vină în contact cu satul mureșean tradițional, cu aspecte azi dispărute, mărturii ale unei trainice civilizații rurale ce a înflorit și s-a dezvoltat pe acest teritoriu”²⁷), întreaga expoziție are drept fir roșu călăuzitor demonstrarea continuității elementului dacic pînă în zilele noastre, lucru afirmat în 7 din cele 8 săli ale muzeului („creșterea animalelor are tradiții milenare pe teritoriul de formare și viețuire a poporului român”²⁸ – în prima sală; „dintre articolele de lux dacii ne procură din belșug miere și ceară”²⁹ – în cea de-a doua sală; „Muzeul nostru teaurizează în colecțiile sale piese ceramice de o deosebită valoare documentară. Vasele negre de tradiție dacică lucrate pe valea Mureșului (Deda, Pietriș și Morăreni). Realizate din suluri de lut încolăcite cu mîna constituie o elocventă dovadă a continuității unor tehnici de modelare a ceramicii de o străveche tradiție care s-a perpetuat din generație în generație pînă în zilele noastre”³⁰ – în sala a III-a; „Alături de piese arheologice tridimensionale prezentăm reconstituirea atelierului cu războaie de țesut verticale (Morești), datînd din secolul VI, dovada peremptorie a existenței poporului nostru pe acest teritoriu”³¹ – în sala a IV-a; „Tipul de croi al sumanelor purtate în valea Mureșului și valea Gurghiului se întinde pe o arie mult mai mare ce acoperă Cîmpia Transilvaniei, Munții Apuseni, Moldova de Nord, oglindind unitatea și continuitatea culturală a poporului român. Ca piesă de rezistență cu rădăcini directe în portul dacilor identificat pe columna lui Traian este gluga din comuna Logig”³² – în sala a V-a; „Pornind de la ilustrații privind costumele iliro-tracice cu fotă și cămașă dacică se urmărește evoluția pieselor de port pînă în zilele noastre, în special cămașa ce devine bogat ornamentată păstrînd caracteristicile vechii cămași ciupagul” și „Fota din valea Mureșului este identică cu cea din Moldova, argumentînd o dată în plus că lanțul Munților Carpați nu a constituit niciodată graniță etnică” – în sala a VI-a, numită „Unitatea și continuitatea portului popular”; „Aceste elemente decorative reprezintă adevărate urme dacice în ornamentica mureșeană”³³ – în sala a VII-a).

Un alt argument în demonstrarea ideii de mai sus îl constituie și numărul mare de „obiecte dacice“ prezente în acest muzeu³⁴: obiecte din așezări și locuințe din perioada La Tène dacic și daco-roman, rîșniță dacică, aratru dacic, brăzdar dacic, topor dacic, semințe de grîu din perioada dacică în sala I; ceramică dacică în sala a III-a, reconstituirea țesutului cu urzeală verticală din perioada dacică în sala a IV-a, 2 „fotografii” cu femei dace purtînd cămașă încrețită la gît, metopa Monumentului de la Adamclissi în sala a V-a. În plus, într-un articol publicat în Revista Muzeelor, directoarea Muzeului țîrgumureșean recunoaște că „Păstrarea caracterului propriu și al specificului zonal al artei populare românești, în general, a fost favorizată de două împrejurări: pe de o parte, românii constituiau și constituie o unitate etnolingvistică deosebit de puternică față de alte popoare vecine, iar, pe de altă parte, sîntem singurul popor monoaxtic de rit ortodox răsăritean.” „În acest fel, pentru elevi, alături de procesul cunoașterii sistematice dobîndite în școală, patriotismul primește noi dimensiuni. Din copilărie, ei pricep că țara sîntem noi toți, pămîntul pe care-l muncim, că ea se servește cu muncă cinstită și la nevoie cu jertfă.”³⁵

Ca mai toate muzeele cercetate, și muzeul etnografic din Țîrgu-Mureș menține încă amprenta comunismului. Mai mult chiar, în prima sală a muzeului, sub o poză ce prezintă creșterea animalelor, stă scris: „Creșterea animalelor are tradiții milenare pe teritoriul de formare și viețuire a poporului român (...), etapa actuală cu creșterea animalelor în unități socialiste și în sectorul particular sub îndrumarea atentă a specialiștilor” (sic!). Probabil din aceeași perioadă datează și „Harta etnografică a județului Mureș”, expusă în prima sală și care, la legendă, ne prezintă „munți vulcanici, zonă colinară, unități de podiș, lunci și depresiuni”, iar, probabil, ca centre etnografice, „zona Mureșului superior, zona Gurghiului, zona Podișului Țîrnavelor și zona Cîmpia Transilvaniei”.

Cultura comunităților maghiară și germană este pomenită o singură dată în muzeu: „De o deosebită valoare estetică, cu un rol important în interiorul tradițional țărănesc prezentăm o suită de vase decorative (cancee și blide) de o largă circulație în Transilvania secolului XIX și începutul secolului XX, vase realizate în centrele de olărit românești, maghiare și săsești”³⁶. Ca piese de muzeu, primul exponat aparținînd culturii maghiare este în sala a IV-a, 2 fețe de pernă maghiare așezate între 4 fețe de pernă din Cîmpia Transilvaniei, 4 fețe de pernă de pe Țîrnave și 4 fețe de pernă de pe valea Gurghiului, iar în sala a VII-a, aceea a Portului Popular din județul Mureș, sînt expuse un port femeiesc maghiar de pe Țîrnave și un port săsesc de pe Țîrnave (din totalul de 8 costume populare).

7. Muzeul de istorie din Sibiu

Muzeul Național Brukenthal din Sibiu este binecunoscut ca o instituție europeană de prestigiu și ca unul dintre cele mai mari muzee din România. Colecția sa a fost constituită de către baronul Samuel von Brukenthal (1721-1803), guvernator al Transilvaniei între anii 1777-1787. În 1780 – cu trei ani înainte deschiderii Luvrului

– colecțiile lui Samuel von Brukenthal puteau fi vizitate. Deschiderea oficială a muzeului a avut loc pe 27 februarie 1817 și este primul muzeu din România care funcționează de atunci.

Printre secțiile acestui muzeu se numără și muzeul de istorie. Muzeul are 7 săli, din care primele patru săli sînt dedicate istoriei antice și istoriei dacice. Legende și inscripțiile sînt rare și numai în limba română. Obiectele sînt în general din zona reprezentată. Nu toate sălile au un nume sau o perioadă precizată.

Sala I este dedicată civilizației neolitice în România, prezentînd obiecte arheologice din spațiul transilvan. Sala a II-a, fără nume, prezintă atît obiecte arheologice celtice, scitice (mormînt celtic, ceramică scitică), cît și nelipsitele citate referitoare la vitejia dacilor (citate regăsite și în muzeul clujean: Strabo, Tucidide, Herodot). Expoziția din această sală se adresează publicului avizat, nespecialiștii neavînd suficiente informații (ex: unelte din piatră, cultura Coțofeni, ceramică din cultura Nielenberg Tilisca, obiecte din ceramică, unelte și arme din bronz). Sala a III-a este denumită „Dacia în secolele V-II a. H.“ și trece în revistă statul dac sub Burebista, un vas traian, cazane de bronz romane, monede macedonene și elenistice. Lipsa unor explicații, ca și faptul că multe dintre obiecte sînt însoțite de o legendă vagă, face ca publicul neavizat să nu poată înțelege simbolistica obiectelor expuse. Sala a IV-a poartă denumirea de „Dacia în secolele III a. H. – I e.n.“ (sic!). Pe lîngă obiecte arheologice de factură romană, se prezintă hărți cu despărțirea administrativă a Daciei Romane. Sala are o un spațiu special destinat „formării poporului român“, unde se prezintă 10 obiecte de ceramică romană, termele romane din Mărginimea Sibiului, harta circulației monetare în secolele IV-VI. În următoarele 3 săli, se prezintă o expoziție de arheologie medievală care se bucură uneori de legende sau denumiri în limbile engleză, germană și română. Sala a V-a cuprinde o mulțime de obiecte legate de viața privată (oale, vas pentru spălarea mîinilor, sobă, piatră pentru lustruit, monede, cuțite, podoabe etc). Acestea provin din zonă (Cristian, Sibiu, Sadu, Șelimbăr). Există chiar o tipologie a ceramicii medievale în comparație cu Germania și Austria. În sala a VI-a este preponderent prezentat Sibiul, fără a i se preciza numele sub care era cunoscut atunci (sigilii și ștampile, 24 de perechi, o stemă a orașului Sibiu, 2 imagini de clădiri, copie din primul număr al *Tribunei*, 18 sigilii, o călîmară cu o pană, documente în limba germană, stema Sibiului, copie după un pașaport). Referirea directă la sași se face numai la explicația unui tablou „Tatăl lui Radu cel Frumos cu sașii – 1507“, copie coloră. Tot prin intermediul unui tablou, publicul primește prima informație legată de biserica evanghelică: „V Stoler – Biserica evanghelică, procesiunea funerară a contelui J. Wachmann“. Explicațiile la sigilii sînt atît în limba română cît și în limba germană, însă destul de puțin vizibile. Ultima sală a muzeului prezintă, prin intermediul imaginilor, tablourilor, reproducerilor, orașele importante transilvane. Nu se face referire la tipul de populație care le-a ridicat sau locuit la momentul realizării acestora. Sala este completată de costume

populare, cărți juridice, istorice. Singura referire la comunitatea sașilor este aceea a costumelor populare săsești (de două ori).

8. Muzeul local Mediaș

Muzeul local Mediaș expune în nouă săli istoria locală. Primele săli (I – VI) sînt dedicate istoriei antice și dacice, formării poporului român. Astfel, sala I cuprinde obiecte neolitice, paleolitice, chiar dacă nu au relevanță locală (Gînditorul de la Hamangia). Explicațiile sînt sumare și doar în limba română. Sala a II-a se intitulează „Traco-geții, strămoșii poporului român“ și cuprinde vase din cultura Coțofeni, hartă cu civilizația bronzului, arme din epoca bronzului, unelte și podoabe celtice, panou cu celții și sciții în Transilvania. Cea de-a III-a sală, „Traco-geții în a doua etapă a fierului“, propune vizitatorilor același citat din Herodot, ceramică dacică vizuală, harta statului centralizat dac sub Burebista, statul dac centralizat și independent, o imagine cu ruinele de la Sarmizegetusa Regia, războaiele cu romanii, arme romane, imagine cu Columna lui Traian, citatul lui Dio Cassius – comentariu la adresa lui Decebal, un portret tipic al lui Decebal, două imagini de pe Columnă. Sala a V-a, deși nu poartă un nume, are ca obiect cultura romană și daco-romană (obiecte de podoabă romane și arme romane, spade și greutate pentru călărie, o urnă funerară, piatră funerară, țigle romane, ceramică romană uzuală, unelte de fier din Mediaș).

Sala a VI-a este dedicată atît retragerii autorității romane cît și Țărilor Române în secolele XIV-XIX. Aici apar pe un panou date referitoare la colonizarea sașilor. Sala următoare prezintă mai multe date referitoare la populația săsească: privilegiile acordate mesteșugarilor medieșeni, obiecte ale breslei fierarilor, unelte ale meșterilor dogari, fără a se preciza însă acest lucru. În sala a VIII-a, pe lîngă aspectele comerciale ale Mediașului (stema cetății Mediaș, stema tîrgului Mediaș), este amplu prezentată „Lupta Țărilor Române pentru independență, sec XV – XVII“ în imagini cu Țepeș, Iancu de Hunedoara, Mircea cel Bătrîn, Matei Corvin, Mihai Viteazul. Mișcările sociale sînt redată printr-un portret cu Gheorghe Doja, prezentarea unor instrumente de tortură și harta cu „marile mișcări sociale – Bobilna“. În finalul sălii, publicul se reîntîlnește cu istoria locală sub forma unor documente și imagini: documente referitoare la Mediaș, atestări, Mediaș în 1666, 1735. Ultima sală a muzeului înghesuie în același spațiu imagini cu Mediaș, revoluția lui Tudor Vladimirescu, portretul lui Ștefan L. Roth, revoluția de la 1848 (Blaj și lupta de la Sibiu), *Gazeta Transilvaniei*, regulamentele regimentelor săsești de graniță, răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan, portretele lui Petru Maior și Gheorghe Șincai, *Supplex Libellus Valachorum*, imagini cu Samuel Micu Klein, Inochentie Micu Klein, imagini cu Sibiul secolului XIX. Muzeul se încheie cu harta României Mari.

Muzeul din Mediaș păstrează încă destul de mult din vechea aranjare comunistă, istoria locală și istoria altor comunități decît cea română făcîndu-și simțită prezența doar accidental. Viața spirituală este omisă de asemenea, așa cum istoria de după 1600 este prezentată sumar în unele evenimente și deloc în altele.

8. Muzeul Țării Crișurilor

„Spre meritul lor, aproape al tuturor celor ce și-au asumat o astfel de cale, [muzeografii, n.n.] au respectat principiul că muzeul este o instituție ce servește comunității, care trebuie să rămână în afara jocului politic al prezentului și viitorului.”³⁷

Muzeul Țării Crișurilor este găzduit, începînd cu 17 ianuarie 1971, într-un somptuos și elegant Palat Baroc. Acesta a fost ridicat în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și, împreună cu Basilica romano-catolică și cu șirul canonicilor din apropiere, formează cel mai important complex baroc din România. Construcția palatului, destinat a fi sediul Episcopiei Romano-catolice de Oradea, a început la 23 mai 1752. A fost terminat în anul 1776, avînd forma de U și 3 nivele. Ca o curiozitate, clădirea are 365 de ferestre, cîte una pentru fiecare zi a anului. Muzeul găzduiește patru expoziții de bază: Istorie, Artă, Etnografie și științele Naturii, unde sînt expuse mărturii ce ilustrează apariția și evoluția vieții în acest areal geografic, precum și dovezi materiale și spirituale legate de afirmarea unei civilizații specifice în nord-vestul României. În cadrul acestui spațiu se mai oferă o serie de expoziții temporare cu diverse tematici. Muzeul Ady Endre și Muzeul Iosif Vulcan aparțin din punct de vedere administrativ de Muzeul Țării Crișurilor.

Secția de etnografie ocupă 10 săli și 2 coridoare (la etajul 2). Cu o singură excepție, sălile nu au nume și nici nu sînt numerotate. Legendele obiectelor sînt exclusiv în limba română. Muzeul pare împărțit în mai multe subsecții: olărit/ceramică, lemn și costume populare. Nu toate obiectele au legende, vizitatorul trebuind să ghicească obiectul expus.

Sala I cuprinde oale, blide, farfurii din următoarele centre: «Centrul de olărit Lehecenii», «Centrul de olărit Valea de Jos», «Centrul de olărit Lelești», «Centrul de olărit Cărpinet», «Centrul de olărit Bîrsa», «Centrul de olărit Săliștea de Vașcău»

Sala a II-a continuă să prezinte centrele de olărit. Nu există precizări referitoare la comunitățile etnice de care țin aceste centre. Totuși, unele dintre piesele expuse au inscripții în limba maghiară.³⁸ Atenția operatorului de teren a fost reținută și de o hartă pe sticlă expusă aici: „Harta centrelor de ceramică – Piețe de desfacere”. Harta înfățișează partea de vest a țării, de la Turnu Severin pînă la Carei și de la Timișoara/Arad/Oradea la Deva/Orăștie/Huedin. Ea cuprinde diferite localități (nu toate cele existente în zonă), dintre care multe sînt centre olărești, celelalte fiind probabil piețe de desfacere. Localitățile sînt unite prin linii (pline și întrerupte) de diferite culori dar nu există o legendă a hărții, nu poți ști ce reprezintă liniile acelea (probabil rute comerciale, dar asta e doar o bănuială).

Cea de-a III-a sală este dedicată centrelor de prelucrare a lemnului. Este expusă o hartă pe sticlă fără legendă. Obiectele expuse, nu toate denumite, sînt: «tipare de turtă dulce», linguri, cîntare, lădițe, bici, cufere, ploști, bîte, rafturi, halbe, o presă, lopeți de lemn. Nu există referiri la comunitățile care le-au creat, uneori se precizează localitatea de proveniență.

Sala a IV-a cuprinde centrele de fierărit din regiune. Sînt expuse obiecte metalice, de exemplu topoare cu sau fără mîner. Nu se indică locul de proveniență. Totuși, pe

una din melițe e încrustat «KJ». Mai sînt prezentate furci și vîrtelnițe de lemn, furci de tors, mîngălău, sucală etc. Pentru a utiliza cît mai bine spațiul, cele două coridoare sînt gîndite ca spațiu expozițional.

Coridor 1: sînt expuse tot felul de obiecte de lemn, unele însoțite de poze (format cam 1m/2m) care în cele mai multe cazuri nu au nici un fel de legătură cu obiectele din dreptul lor. Un singur obiect și numai două dintre poze poartă o inscripție explicativă³⁹. Dintre obiectele identificabile am notat: „Hambar din Pocola sec XVIII”, o ladă uriașă – singurul obiect cu inscripție de pe coridor, porți, fotografii de case, cruci de lemn din perioada 1939 – 1961, fotografii cu uși sculptate, biserici de lemn, băncuțe, „portalul bisericii de lemn din Brădet”, băncuță de lemn pictată, „pridvor de biserică de lemn din Gheghie”, două scaune de lemn, pe unul e sculptat „Flore Luca 1897”, băncuță sculptată și un covor colorat pe perete. Pe același coridor se află într-o vitrină tot felul de obiecte noi, cumpărate probabil de pe la tîrgurile meșterilor populari. Aceste obiecte sînt de vînzare. Nici ele nu beneficiază de o legendă cu locul de proveniență, cultura căreia îi aparțin.

Coridor 2: În capătul coridorului se află un panou luminat, cu harta: «Portul popular din Țara Crișurilor». Harta are o legendă în care figurează, printre altele: «Port popular maghiar» și «Port popular slovac». Imaginile laterale hărții reprezintă porturi populare, toate românești, conform precizărilor muzeografelor.

Sala 5: cuprinde 3 vitrine mari și 2 vitrine cu costume populare femeiești din Plopiș și din Brusturi. Primele vitrine expun cămăși populare din Bobota, Tușa, Marca, Borșa, Brădet, Șuncuiuș, Inău, Pietroasa. Deși nu toate obiectele de îmbrăcăminte poartă o inscripție, este ușor de presupus că toate fac parte din cultura populară românească. În sală mai sînt expuse patru costume populare complete (unul bărbătesc și 3 femeiești). Acestea provin din Bobota, valea Barcăului și a Crasnei și din Sig. Ultima vitrină prezintă un costum popular slovac și un costum popular din Plopiș.

Sala 6 cuprinde tot obiecte de îmbrăcăminte și își fac apariția și costumele populare maghiare: «costum femeiesc maghiar Izvoru Crișului», «costum bărbătesc maghiar Izvoru Crișului» alături de: «port popular din bazinul Crișului Repede», un costum femeiesc fără inscripție, un costum bărbătesc fără inscripție, o traistă, un «costum femeiesc Vadul Crișului». Pe jos, pe niște pe destaluri, în interiorul vitrinei se mai află „Labreu din Borșa”, «Labreu din Lugașul de Jos», «Labreu din Aștileu», «Labreu din șușturogiu». Vitrina laterală cuprinde 15 cojoace și 4 tîsîguri (șerpare): «cojoc femeiesc din Cherelu», «cojoc femeiesc din Ineu», «contuș din Nadăș», «Cojoc poienăresc», «pieptar din Bocșig», „cojoc binșenesc», «cojoc femeiesc din Roșia», «cojoc maghiar din Târcaia», «cojoc luncănesc», «cojoc cohănesc».

Sala 7: cuprinde atît obiecte dispersate din costume cît și obiecte utilizate cu diferite ocazii speciale: «steag de nuntă din Pietroasa», două bucăți de «buchete de recruți» (cu panglica tricoloră); 10 bucăți de «cununi», două pălării cu inscripția «pălărie de nuntă Sîntana», o cordeluță împodobită fără inscripție și alte obiecte fără legende. În

sală mai există în vitrine zgărduțe, mărgelile de ochi, «mărgelile de sticlă» (Observație: «mărgelile» au în structura lor «Fillér» pe care se poate citi «magyar királyi váltópénz»; pe partea cealaltă aceste monede au stema Austriei, vulturul cu două capete), «barșoni cu bani» care au și ele în structură bani de același fel. Nu se precizează însă nicăieri locul de proveniență, comunitățile care le-au utilizat.

Secția de etnografie din cadrul Muzeului Țării Crișurilor prezintă aceleași caracteristici ca și cel clujean sau țîrgumureșean, lipsește orice referire la viața spirituală, iar artefactele comunității minoritare fie sînt reduse numeric, fie sînt prezentate ca fiind românești. Lipsa legendelor în limbile vorbite în județ, dar în multe cazuri chiar și a acelora în limba română, fac din aceste săli un spațiu muzeal greu de vizitat și înțeles. Se încalcă practic funcția informativă pe care un muzeu trebuie să o îndeplinească. În plus, personalul din muzeu nu poate oferi informații vizitatorilor, pe care astfel îi tratează cu desconsiderare.

9. Muzeul orășenesc Beiuș

Casa care adăpostește muzeul a aparținut avocatului dr. Ioan Ciordaș. Pe clădire există o placă în acest sens: *«În această casă a locuit avocatul dr. Ioan Ciordaș, neînfricat militant pentru desăvîrșirea statului național unitar român, asasinat împreună cu tovarășul său de luptă, avocat dr. Nicolae Bolcaș, la 4.04.1919, de elemente ostile ale iredentismului maghiar. 1 Decembrie 1988»*.⁴⁰

Așa cum precizează operatorul,⁴¹ „Muzeul este în renovare de patru ani și probabil se lucrează după principiul: renovăm exteriorul, demolăm interiorul, renovăm interiorul, demolăm exteriorul. Altfel nu îmi explic de ce prima dată au renovat exteriorul, mai apoi s-au apucat să scoată grinzi și cărămizi dintr-o parte a muzeului, operațiune cu ocazia căreia pică puțină tencuială și se murdărește puțin peretele exterior proaspăt renovat.” Muzeul are două secțiuni: etnografie și istorie. Etnografia e găzduită în pivniță, iar istoria la primul nivel.

Secția de istorie nu este vizitabilă. Secția de istorie este dedicată istoriei locale, motiv pentru care este numită de către muzeografă „tot un fel de secție de etnografie”. Aceasta are trei încăperi: una dintre ele este camera memorială Ciordaș, care conține copii ale diferitelor documente și manuscrise ce au aparținut avocatului, unele în românește, altele în limba maghiară. Pe pereți sînt expuse fotografiile ale avocatului și ale soției, respectiv ale prietenului său, avocatul Bolcaș împreună cu soția acestuia. În cea de-a doua încăpere, obiectele erau strînse în cutii aflate în diferite stadii de despachetare. În cea de-a treia cameră, două costume populare fără nici o legendă și o reproducere referitoare la răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan.

Pe cele două holuri dintre secțiile de istorie și etnografie, se găsesc: o hartă cu „Centre ale meșteșugurilor populare din bazinul Crișului Negru”, o troiță adusă din Săliște de Beiuș, datată 1937 și care comemorează eroii locali ai Primului Război Mondial, precum și un încadrament de ușă de biserică de lemn și două grinzi uriașe,

din care una este plină de inscripții în limba slovacă, fără nici o traducere și una pe care scrie „Varga János által anno 1758 juniusnak 13 napjan“. Grinda cu inscripția în limba maghiară este singura care se bucură de o legendă care îi atestă localitatea de proveniență: Chișcău. În cel de al doilea hol se găsesc, printre obiecte puse de-a valma, un blidar unguresc și o vîrtelniță ungurească de la Ginta. Aceste obiecte au avut darul să ne confirme o mai veche bănuială: deși inventarele muzeelor au artefacte ale comunităților din zonă, acestea, din indolență sau dintr-o politică muzeală proastă – rămasă de pe vremea național-comunismului, nu își pot găsi locul de drept în expozițiile permanente.

Secția de etnografie are patru încăperi. În prima, după cum spun inscripțiile, se găsesc „Obiecte păstorești“, „Stupi tradiționali“, „Instalație de ridicat“, „Obiecte de uz casnic“, „Unelte pentru bătut și ascuțit coasa“, „Piuă pentru zdrobit semințe“, „Jug cu tînjală“, „Măsură pentru cereale“, „Plug cu corman schimbător“. Pe lângă acestea, mai există o mulțime de obiecte de uz gospodăresc de diferite vechimi care nu au nici o legendă.

A doua cameră de etnografie trece în revistă meșteșugul olăritului. Pe lângă atelierelor din Leheceni, Cărpinet, Săliște de Vașcău, Valea Neagră, se mai găsesc două blidare, unul românesc și unul din Sibiu, fără a se preciza comunitatea din care provine. Cea de-a treia cameră este cea a costumelor populare din Sîrbești, Roșia, Budureasa, Pietroasele, Nimăiești, Vărzarii de Jos. În cameră se mai află o lădiță, un blidar, o băncuță, o vîrtelniță și o bucată de mobilier pictat aparținînd, se pare, comunității maghiare. În ultima sală amenajată sînt expuse costume populare: cojoc unguresc, cojoc binșenesc pentru femei, cojoc binșenesc bărbătesc, o mașină de țesut, o vitrină cu obiecte de prelucrare a pieilor și două traiste de piele ațîrnate pe perete.

Muzeul local din Beiuș, deși aflat la data cercetării în renovare, nu încearcă și o regîndire a expoziției permanente: lipsesc inscripțiile și legendele în alte limbi decît cea română, iar în multe cazuri exponatele nu au nici o legendă. Deși există artefacte ale vieții spirituale, ele sînt expuse doar pe coridoare, unde nu beneficiază nici de legende nici de o lumină corespunzătoare. Ilustrarea vieții comunităților maghiară și slovacă nu este nici ea suficientă. Acestea apar în cîteva rînduri doar cu denumirea obiectului expus.

10. Muzeul de articole de vînătoare și pescuit din Săcuieni

Deși studiul și-a propus doar inventarierea Muzeelor de etnografie și istorie, am considerat necesară introducerea unei scurte prezentări a muzeului din Săcuieni. Creație a lui Wilhelm Sándor, modul în care obiectele sînt prezentate și expuse poate fi luat ca model a ceea ce ar trebui să fie spațiu expozițional muzeal în Ardeal.

„Fiecare obiect, fie că e pus pe jos sau în vitrine, are alăturat un carton pe care e lipită o foaie albă pe care se găsește denumirea în română și maghiară, satul de unde provine obiectul și numele persoanei căreia i-a aparținut ultima

dată obiectul. Pentru că zona este locuită în cea mai mare parte de maghiari, și deci denumirile originale sînt în limba maghiară, pentru denumirile românești s-a căutat în dicționare și enciclopedii. Muzeul se vizitează numai la cerere, fără a avea un orar de funcționare⁴².

Pentru mai buna ilustrare a modului în care este realizat muzeul, prezentăm o mostră de inventariere a obiectelor expuse:

Sala 1

Pe perete, o hartă a Văii Ierului cu diferite nume de localități evidențiate, cu inscripție bilingvă.

Obiecte

Nume obiect maghiară	Nume obiect română	Localitate de proveniență română	Localitate de proveniență maghiară	Nr de obiecte de acest tip
tapogató háróvarsák rámás tapogató	odorob vintire odorob	Tarcea Galoșpetreu Galoșpetreu, Sălacea	Értárcsa Gálospetri Gálospetri	1 4 2
egyfedelű ládatör kétfedelű ládatör	capcană de șobolan capcană de șobolan hurcavintir de nuia	Curtuișeni Marghita Diosig	Érkörtvélyes Margitta Bihardiószeg	1 1 2
haltartó	coș pentru pește	Galoșpetreu	Gálospetri	1
emelőháló famacska	crîșnic capcană de șoareci	Tarcea Curtuișeni	Értárcsa Érkörtvélyes	1 1
harcsagtörök	capcane pentru hîrciog	Ciocaia	Csokaly	3
pocfogó	capcană pentru șobolan	Săcuieni	Székelyhid	1

11. În loc de concluzii

În perioada comunistă, muzeele au suferit influențe ideologice, acceptînd date și interpretări nu întotdeauna argumentate. Generalizarea nepermisă a mărturiilor culturilor străvechi în toate muzeele (și în special în muzeele locale), prezentarea didacticist-marxizantă, uniformizarea forțată, accentele exagerate pe comunitatea românească, absența de materiale referitoare la alte comunități decît cele majoritare sînt cîteva din marile lipsuri ale muzeelor transilvane de azi.

Demitizarea istoriei, interesul față de golirea de influențele politicii comuniste nu figurează printre prioritățile muzeelor ardeleno studiate. Mai mult chiar, deși au trecut mai bine de 10 ani, nu există nici acum în muzeele vizitate o „istorie a comunismului românesc“.

Pentru a evita eventualele conflicte, au fost „omise“ zone critice: raporturile interetnice, interconfesionale. Acestea au fost doar sumar prezentate sau cel mai adesea ocolite, ori uneori expuse fără a se prezenta proveniența lor. Legăturile sociale, economice și politice dintre majoritari și minoritari sînt alte subiecte ocolite de realizatorii muzeelor, cu excepția celor referitoare la „asuprirea românilor de către secui, maghiari și sași”⁴³. De altfel, Muzeul de istorie a Transilvaniei din Cluj este dat ca exemplu al nerezolvării problemelor: „au rămas astfel la nivel de proiecte enunțate, fără să fie dezbătute ori rezolvate tematic, importante lucrări de muzeografie istorică”⁴⁴.

Cultura spirituală este cvasi-absentă în muzee. Idealul comunist al scoaterii vieții spirituale din sfera publicului a golit muzeul de date și materiale importante în înțelegerea comunităților care au locuit sau locuiesc teritoriile de referință. „Accentuînd pe ortodoxism – atunci cînd îl regăsim în muzee – aceste dovezi nu sînt puse în context global, cu ale altor religii (catolică, islamică, iudaică, evanghelică, protestantă etc.) care s-au manifestat și au fost îmbrățișate de grupuri ce au trăit alături de români. Interconfesionalismul real care este specific unor zone din România (Transilvania, Banat, Dobrogea) nu apare astfel în ciuda realităților istorice care-l reclamă”⁴⁵.

Lipsa interesului față de valorile culturale și patrimoniale, față de minoritățile naționale este uneori substituită de un universalism greu de înțeles. Astfel în Oradea, pe clădirea care adăpostește muzeul, în absența unor indicații asupra clădirii, a destinației ei inițiale, se află o placă în care se vorbește despre prietenia tradițională dintre Mihai Eminescu și scriitorul indian Tagore, placă așezată cu ocazia Zilei Orașului din 12 octombrie 2000.

Succesul unui muzeu este dat de numărul vizitatorilor. Pentru a spori numărul celor care-l vizitează, acesta ar trebui să servească comunitatea căreia i se adresează. De altfel, un posibil cod al conducătorilor de muzee surprinde tocmai această relație cu comunitatea deservită:

- „1. Muzeul își ascultă vizitatorii;
2. Muzeul ține seama de părerea vizitatorilor;
3. Muzeul îi înțelege pe vizitatori;
4. Muzeul își caută vizitatorii;
5. Muzeul cercetează atent interesele și opțiunile vizitatorilor;
6. Muzeul își protejează vizitatorii, gîndind în perspectivă și slujindu-i în sensul diminuării șocurilor prezentului ori viitorului.”⁴⁶

Abordarea diferențelor culturale trebuie să intre și în practica muzeografică. Muzeele fiind alimentate din bani publici, nu au voie să practice discriminarea. Lipsa comunităților minoritare din muzeele transilvane, curentele naționaliste care

își pun amprenta pe politica expozițională fac ca aceste instituții de cultură nu numai să fie în imposibilitatea de a-și urmări misiunea dar chiar de a fi în contradicție cu motivația finanțării lor.

Dacă, așa cum s-a arătat pe parcursul prezentării muzeelor, comunitățile maghiară, germană, slovacă își găsesc accidental locul în muzee, nu același lucru se poate spune însă despre alte comunități, cum este cea evreiască sau cea a romilor. Pentru realizatorii expozițiilor permanente, aceste comunități nu au existat niciodată în spațiul de referință și, din păcate, nu vor exista nici pentru vizitatorii acestor muzee. Datoria morală și profesională a celor ce realizează astfel de expoziții – și care sînt și formatori de opinie – ar fi aceea de a respecta adevărul, așa cum unii dintre ei pretind – chiar dacă într-un alt context – că: „...*instituțiile culturale științifice din România și, prin excelență cele din Transilvania, trebuie să reflecte oportunitatea de a nu mai păstra instituții segregacioniste, care, în concepția celui care vă vorbește, ține de un anumit tip de instituție-insectar Acestea sînt, în memoria noastră, asemenea unor vietăți dintr-un insectar sau asemenea unor plante uscate fără sevă într-un ierbar și care sînt vetuste, depășite de tot ceea ce înseamnă politica culturală a zilei de mîine, în Europa. Mă refer la faptul că în Transilvania păstrăm astăzi muzee care poartă, în chiar denotația lor, sintagme care reprezintă o etnie sau alta, mai avem muzee care sfidează cerințele științifice și culturale ale viitorului (...) uitînd un lucru fundamental, și anume că muzeele nu sînt destinate să dezbină ci să ne arate ce avem în comun din punct de vedere etnic și cultural și nu numai prin compararea faptelor de civilizație să releve ceea ce avem specific*“⁴⁷

Astfel, o asemenea politică muzeală nu face decît să transforme spațiul muzeal (care trăiește în cele mai multe cazuri din bani publici) într-un instrument de exacerbare a naționalismului, să devină brațul lung al politicilor centraliste în plan regional și local. Un astfel de exemplu este amplasarea „Muzeului Carpaților Răsăriteni“ în județul Covasna.

Din această stare de lucruri, acolo unde a fost voință, s-au realizat schimbări majore – chiar cu riscul de a avea o expoziție mai sărăcăcioasă. În acest sens, am putea exemplifica prin Muzeul din Blaj care a preferat să ilustreze istoria locală și să scoată din spațiul expozițional atît de uzitatele planșe cu reproduceri ale istoriei naționale.

Diversitatea etnică, culturală, confesională este pînă la urmă o resursă serioasă în atragerea de vizitatori, fonduri, imagine. Reprezentarea acestei diversități în muzee ar reprezenta pe lîngă o datorie — a respectului cetățenilor și aplicarea principiilor de nediscriminare — și un beneficiu, o bogăție și o completare necesare. Dacă acest fapt va fi înțeles de cei care conduc aceste instituții, atunci cu siguranță că muzeele transilvane își vor schimba fața. □

NOTE:

1. Definiție dată de Consiliul Internațional al Muzeelor (ICOM)
2. Ioan Opreș – *Transmuseografia*, București, Editura Oscar Print, 2000, p. 25

3. Ibidem, p. 26

4. Ibidem, p. 12

5. Ibidem, p. 14

6. Grupul de lucru a fost alcătuit din: Dan Alexandru Duca, student anul II, Facultatea de Jurnalistică, Universitatea Lucian Blaga Sibiu, Grancea Orsolya, studentă anul I la Facultatea de Engleză-Română, Universitatea Petru Maior din Târgu-Mureș, Magyar Hunor Tihamér, student anul III, Universitatea Tehnică din Cluj, Florin Roman, student anul I la Facultatea de Drept, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj și Cristian Seidler student anul II la Facultatea de Drept, Universitatea de Vest, Oradea.

7. Edit Szegedi — Clujul premodern în *Provincia nr. 3*, martie 2001

8. Ibidem

9. Dorin Petrișor — “Numai Cluj fără Kolozsvár” în *Provincia 6-7* din 2002.

10. Ca o notă de curiozitate, prezentăm un citat din Florus care nu apare în alte muzee monitorizate: „*dacii trăiesc în munții... de unde obișnuiesc să coboare și să pustiască ținuturile vecine*“.

11. Cităm dintr-o notă a muzeului prezentă aici: „*Logica istorică și interesul cuceritorilor nu permit să credem că un popor sedentar putea fi nimicit fără urmă. Scrierile antice și imaginile Columnei Traiane atestă nu exterminarea ci supunerea dacilor. Toponimele dacice păstrate în provincie precum și cele 200 de cuvinte de origine dacică din vocabularul limbii române sînt de asemenea dovezi de supraviețuire a populației autohtone. Cercetările arheologice au pus în evidență elemente de cultură materială dacică în majoritatea așezărilor romane, precum și păstrarea ritualului specific.*“

12. Faptul că istoria Clujului este apoi ignorată poate ridica semne de întrebare referitoare la apolitismul concepției muzeului. Disputele legate de săpăturile arheologice din centrul orașului par să-și găsească unele „argumente” aici. „*Forumul – piața centrală se afla în Piața Unirii de astăzi, iar în locul unde s-a construit magazinul Central se află un important templu.*“

13. Explicație din sala a XI-a.

14. Nicăieri în această sală nu există o precizare a rolului comunității săsești în ridicarea acestor orașe. Singurele două menționări ale comunității săsești apar în legendele a două exponate

15 Legendă din sala XVII.

16. T. Ionescu, citat prezentat în secțiune.

17. Pentru exemplificare, redăm explicația expusă la sectorul dedicat pescuitului: „*Pescuitul s-a dezvoltat paralel cu vânătoarea în regiunile cu condiții prielnice. A devenit una din ramurile principale a ocupărilor locuitorilor. În Transilvania a fost practicat mai intens de locuitorii de-a lungul marilor văi și de cei care au locuit în așezări apropiate lacurilor de cîmpie. Unelele folosite s-au dezvoltat din timpuri străvechi: cîrlige, ostii, vîrste și plase. Între anexele mai importante au fost: luntrele făcute de multe ori dintr-un singur trunchi de copac*“.

18. Nicolae Gazdovits, *Istoria armenilor din Transilvania (De la începuturi pînă la 1900)*, Editura Ararat, 1996, p. 106.

19. Ibidem, p. 109.

20. Ibidem, p. 109.

21. Ibidem, p. 116.

22. *Studia Censualia Transilvanica, Recensămîntul din 1857. Transilvania*, editura Staff, 1996, p. 71.

23. Recensămîntul din 21 februarie 1956, Direcția Generală de Statistică.

24. Recensămîntul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992, structura etnică și confesională a populației, 1995.

25. Pentru mai multă corectitudine, am transcris citatul așa cum apare în Anonymus Notarius — Gesta Hungarorum • Faptele ungarilor, traducere, prefață introducere și note de G.Popa - Lisseanu, Editura Mentor, 2001, pagina 99.
26. Extras dintr-un material bătut la mașină și afișat în prima sală a Muzeului.
27. Extras din aceeași prezentare.
28. Din textul dactilografiat așezat în prima sală, atunci când se prezintă creșterea animalelor
29. Acest citat din Polibiu este așezat în sala a II-a la Albinărit.
30. Citat din ampla prezentare la intrarea în a treia sală „Meșteșugurile populare“.
31. Citat din prezentarea Sălii: „Arta țesutului și a broderiei“.
32. Citat din prezentarea sălii a V-a: „Sumănăritul și cojocăritul“.
33. Citat din prezentarea sălii a VII-a: „Portul popular din județul Mureș“.
34. Legenda obiectelor este cea existentă în muzeu.
35. *Revista Muzeelor*, nr. 4-6/2000, pp. 85 și 86.
36. Din prezentarea sălii a III-a: „Meșteșugurile“.
37. Declarația aparține directorului Muzeului Țării Crișurilor.
38. „XVI Zsoltán Zaty Iános tulajdona készült 1886 ban” „Nemes Kenéz Isvány ez az bute készült 1828 dik esztendőben jiniusnak 12dik napján”, “Iámbor Miháljo ez az butela készült N Szalontán 1884 ben, Szeptember 5k” — inscripții de pe vasele expuse în cea de-a doua sală, pe vasele din Centrul de Olărit Salonta.
39. Deși s-a solicitat sprijinul muzeograferelor în a identifica obiectele, acestea au răspuns la toate întrebările cu: „nu știu“.
40. Așezarea unui asemenea text în anul 1988 spune multe despre politica după care este condus muzeul.
41. Din notițele operatorului Cristian Seidler. Din însemnările operatorului de teren Cristian Seidler.
42. Ca în Muzeul de istorie al Transilvaniei din Cluj.
43. Ioan Opriș – *Transmuseographia*, Editura Oscar Print, p. 145.
44. Idem, p. 140.
45. Ibidem, p. 19.
46. Corneliu Bucur – Condiția relației interetnice ca fundament al conviețuirii multietnice în Ardeal, în: *Mari prietenii între oameni de cultură și știință români și maghiari*, București, 2001, p. 18.

*

Laura ARDELEAN (n. 1973), absolventă a secției de Sociologie a Facultății de Istorie-Filosofie a Universității Babeș-Bolyai din Cluj, master în comportament colectiv, sociologia comunicării și populație la aceeași instituție, în prezent studentă la Facultatea de Drept a Universității Dimitrie Cantemir din Tîrgu-Mureș și coordonatoare a Centrului Intercultural al Ligii Pro Europa. A participat la mai multe seminarii internaționale pe probleme de multiculturalism, interculturalism, relații interetnice și interconfesionale.